laga in želi, in to svojo željo je v šolski državni postavi od 14. vel. travna 1869 v § 66. izrazila in zaukazala, kakor sledi: „Soweit die Mittel der Ortsgemeinden (beziehungsweise der Bezirke) für die Bedürfnisse des Volksschulwesens nicht ausreichen, hat dieselben das Land zu bestreiten.“ Zakaj se ni sprejel ta § v deželno šolsko postavo? In ako bi se bilo kdaj na to delalo, ali bi se bila mogla vlada protiviti proti svoji lastni naredbi? Morebiti se bode utegnilo tudi proti tej jasni državni postavi ugovarjati, češ, le in edino deželnih šol. zalog zamore pomagati učiteljstvu. Da pa ni to istina, je živ dokaz dež. šol. zalog v sosednji Istri, vsled kojega dobrote tamošnje učiteljstvo prav tako pomanjkanje trpi in strada, kakor mi na Goriškem brez dež. šol. zaloga.

Da bi se pa toliko moledovalo okolo kneza nadškofa in na tak način sililo gg. poslance k vstopu v deželno zbornico liki vola v mesnico, se jaz povsem ne strinjam. Vsakdo naj dela po svojem lastnem nagibu, po svojem lastnem prepričanju in naklonjenosti ali nenaklonjenosti do učiteljstva, uvažujoč žalostne dogodke in razmere v deželi. Vlada naj bi zgradila zlati most, po katerem bi se prišlo do pozitivnega delovanja v prid učiteljstvu in obubožani in obnemogli deželi.

Dežela naša je uboga, ker je bila od nekdaj zanemarjena in skoraj pozabljena, posebno na kmetiškem, gospodarskem, industrijskem in obrtniškem polju. To ubožtvo ima največ vlada na svoji vesti. O kmetijstvu, gospodarstvu itd., s posebnim ozirom na Tolminski okraj, sem razpravljal obširno v cenj. „Soči“ l. 1894. Omenjal sem med drugim različne strokovne in kmetiške tečaje, povdarjal o živinoreji, sadjarstvu, mlekarstvu, sirarstvu itd. Nič ali malo se je obrnilo v tem na bolje. V najnovejšem času je vlada in prav po prizadevanju, trudu in stroških ljudskega učitelja nastavila na Tolminskem mlekarskega nadzornika g. Milana Ivančiča. Siromašni učitelj dela res vedno in povsod le tlako ter pripravlja in gladi pot drugim, liki sv. Janez puščavnik.

Da smo dobili na Tolminsko mlekarskega nadzornika, je bilo potrebno in je hvalevredno. To je sicer nekaj, a od napredka in blagostanja smo še daleč, daleč. In ravno zato, ker je dežela zapuščena, uboga, smo sprejeli v adreso do Nj. Veličanstva presvetlega cesarja, razloživši v nji svoje bedno stanje, prošnjo za državno subvencijo v prid in izboljšanje učiteljskega gmotnega stanja. Vidite, kako skrbimo tudi mi za obnemoglo ljudstvo, in nočemo pognati njih zemljišč in hiš na boben, kakor nam očita cenj. „Soča“. In tudi ni treba. Naše sicer ubogo ljudstvo, a ne po svoji krivdi, ker je delavno in pridno, bi tudi pri vseh visokih davkih in dokladah dobilo še par krajcarjev za bedno gmotno stanje učiteljstva, ki mu poučuje in vzgaja vdano in potrpežljivo najdražji zaklad, ljube otročiče.

Ako gre tedaj učiteljstvo po svojih zastopnikih na Dunaj, ni to potovanje naperjeno proti nobenemu, najmanj pa proti našim gg. poslancem. Nasprotno. Opozoriti hočemo in naprositi na višjih in najvišjih mestih, razloživši stradajoče stanje, da bi visoka vlada vplivala na deželno upravo, da se izboljša naše žalostno gmotno stanje. In v tem bi bili lahko vsi edini. Celo podpirati bi nas smeli naši gg. poslanci in naše cenjeno časopisje.

A učiteljsko bedno stanje ni še največje hudo. Hujše je še neko očividno preziranje, obrekovanje in preganjanje učiteljstva na Goriškem. O tem hočemo razpravljati v posebnih člankih. Končno bi imel še uljudno prošnjo do nam naklonjenih cenjenih listov. Razgovarjajoč se z nekimi gg. profesorji in drugimi inteligentnimi osebami v deželi, kakor tudi opazujoč neko osupnost pri učiteljskih shodih v Trstu in v Gorici, sem spoznal in se uveril, da ima naša č. inteligenca le malo znanja o našem žalostnem gmotnem stanju in naših šolskih postavah v tem oziru. Oni so osupno gledali in ne morejo verjeti, da se nam ni vsled vedno naraščajoče draginje in vsled naših milih prošenj v 28. letih nič izboljšalo, nego celo od časov do časov jemalo, kakor je bilo v naših prvih člankih postavno dokazano. In celo cenjeni „Slovenski List“ trdi v štev. 60 v dopisu iz Gorice, da se je izboljšalo stanje učiteljstva sicer čisto neznatno l. 1896., a v resnici se ni izboljšalo niti neznatno, ker je č. postavodajavec tisto neznatno izboljšanje $^2/_{10}$, $^4/_{10}$, $^6/_{10}$ z drugo roko isti hip in v istem paragrafu vzel s tem, da je iz prejšnje postave izključil iz skupnega števila začasne učitelje in učiteljice. In po cenj. „Slovenskem Listu“ so morali zato naši gg. poslanci žrtvovati vitalne interese svojih nakan. Jaz ne verujem in ne morem verovati, da bi naši gg. poslanci za tako ceno žrtvovali vitalne interese svojih rojakov. A zanimiva je vendarle ta izjava cenjenega „Slovenskega Lista“. Na sumničenja tega cenj. lista, da so izvestni krogi našuntali učitelje proti slovenskim gg. poslancem in so jim nekateri šli na limanice — nobene besede. Od te uljudne prošnje sem se že oddalil, glasi se: naklonjeni nam slovenski listi naj bi blagovolili vsaj zapopadek naših člankov iz „Slov. Naroda“ ponatisniti v potrebno vedenje in znanje čč. svojim bravcem, kako se godi učiteljstvu na Goriškem.

Kako je postopati šolskim vodstvom glede nravno zanemarjenih otrok.

Spisal **Ljudevit Stiasny.**

Vedno bolj se čujejo pritožbe o rastoči nravstveni zanemarjenosti mladine, katera je postala že za državo in družbo nevarno zlo, kakor omenja odlok c. kr. deželnega šolskega sveta z dne 17. mal. travna 1897 št. 843. Dasi se število hudodelstev odrašenih zmanjšuje, naraslo je namreč število hudodelstev otrok starih pod 14 let od 1876. l. do 1884. od 352 na 579. Nravno zanemarjenih otrok je največ v velikih mestih. Že Rousseau je pisal: „Kolikor bolj se stesnujejo ljudje, toliko bolj se popačijo. Slabosti telesa so istotako kot popačenosti duše neizogibljivi učinki tega pretesnega združevanja“. Istotako pravi Salzmann: „Znano je že, da so običaji v mestih veliko bolj popačeni ko na deželi in sicer toliko bolj popačeni, kolikor večja so. Sredotočje vseh grozodejstev in sramotnih del so glavna mesta velikih dežel.“

Mladina je bila torej v velikih mestih popačena že v prejšnjih stoletjih, a da se sedaj tolikokrat naglaša o napredujoči nravni zanemarjenosti, je vzrok ta, ker je to najhujše orožje nasprotnikov šole. A ne nova šola, ampak vedno rastoča socijalna beda, razširjenje žganjepitja in drugih opojnih pijač, deloma tudi napačni nauki anarhistov in drugih človeški družbi nevarnih družb povzročijo pomnožitev nravne zanemarjenosti med mladino.

Mladina našega okraja še ni okužena vsled teh napačnih naukov, ona še ni tako popačena, ko ista v velikih mestih, a vse eno se opaža, da tudi v naših krajih v nravnosti nazaduje. Oglejmo si vzroke.

Najglavnejši vzrok je razširjenje žganjepitja, zakaj priznano je, da so prirojena telesna pohabljenost, slaboumje in nekaj drugih bolezni kakor tudi nagon k pijančevanju posledica pijančevanja staršev, osobito očetov. Že Plutarh pripoveduje, da so stari Grki, ako so se druževali s svojimi ženami, pili vino le prav zmerno, zakaj znano jim je bilo, da so otroci pijancev večinoma pijanci in razuzdanci. Tudi med našim ljudstvom je razširjeno mnenje, da so slaboumni otroci posledica pijanosti. Vse eno se žganjepitje v našem okraju vedno bolj razširjuje, zato pa raste število slaboumnih otrok, še bolj pa ono telesno slabotnih. Ni dovolj, da se odrasli tako zelo v nekaterih krajih vdajajo žganju, dajo ga celo otrokom. Dobijo se celo slučaji, da dajo starši piti žganje otrokom v zibelki, da ne kričijo. Posledica temu je, da se naš okraj, ki je daroval pred nekoliko desetletji najbolj krepke mladeniče k vojakom, prišteva sedaj vsled tega nesrečnega žganjepitja že k slabejšim okrajem. Pač resničen je izrek angleškega politika Gladstona: „Alkohol opustoši pokrajine bolj kot kuga, lakota in vojska“, kar se najbolj prepričamo pri nekaterih divjih narodih, kakor n. pr. pri Indijancih v Ameriki, kateri grozovito izmirajo, odkar so vpeljali Evropejci v njihovih pokrajinah žganje.

Kako zelo tudi vzgoja trpi v takih rodbinah, je vsakemu znano. Zato naj se bavi vsak učitelj s tem za naše pokrajine zelo perečim vprašanjem, in v nobeni učiteljski knjižnici bi pač ne smela manjkati izborna Krausova knjižica „Wie kann durch die Schule dem zur Unsitte gewordenen Missbrauche geistiger Getränke entgegengewirkt werden.“*) A tudi prebivavci bi se mnogokrat morali opozoriti na pretečo nevarnost radi vedno se razširjajočega žganjepitja. V ta namen bi se morale izdati male knjižice, ki bi obravnavale v poljudni obliki ta predmet. Ko sem potoval po Rusiji, so prodajali za nizko ceno v mestih po ulicah male knjižice Tolstega in drugih pisateljev, ki so razpravljale enake vzgojne predmete. Pri nas pa vsiljujejo prebivavstvu najbolj politične liste, ki so dvomljivega vzgojnega pomena.

Drugi vzrok rastoče zanemarjenosti mladine je dostikrat le rahla in le po postavah prisiljena vez med šolo in domom. Fröbel pač piše: „Einigung der Schule und des Lebens, Einigung des häuslichen, des Familien- und Unterrichtlebens, dies ist die erste und unzertrennliche Forderung der vollendeten uns zur Vollendung führen sollenden Menschenentwickelung und Menschenbildung des Zeitalters“. Vsled ljutega boja pa, ki se bije pri nas že leta za in proti šoli, prosto ljudstvo še sedaj ni spoznalo povsod koristi šole, ampak je v nekaterih krajih še sedaj šoli nasprotno.

Tretji glavni vzrok, da se nravno zanemarjeni pomnožujejo, je, da je slaboumnih otrok ali vsaj le malo nadarjenih vedno več v našem okraju. Slaboumnih otrok se sicer v našem okraju še ne dobi tako visoko število, akoravno se nahaja v nekaterih alpskih pokrajinah z ozkimi in globokimi dolinami — kjer je torej le malo sonca in malo vetra ter katere pokrajine se razven tega odlikujejo s posebno plastjo ter vodo — slaboumje v zvezi s telesno pohabljenostjo kot kretinisem endemično. Slaboumni bi se morali poslati v zavode za idijote, ker pri mnogih je ta ali ona strast zelo razvita. Ker se razen tega pri takih otrocih na vzgojo prav malo ali celo nič ne pazi, so le v pohujšanje drugim.

Vprašanje, kako bi se rešili revni, osiroteli in v nemar puščeni otroci nravnega zanemarjenja in kako bi se spravili že zanemarjeni in sprijeni zopet na pravo pot, namreč da bi se ustanovili za te razne zavodi, je že staro. Prva ideja glede ustanovitev zavodov za v nemar puščene in izprijene otroke je izšla iz Italije, kjer dobimo že v sredi 16. stoletja take zavode pod imenom „Conservatori, Case rifugi, rituri“, kot pribežališče za revne in v nravni opasnosti živeče deklice. Za pravega očeta teh zavodov se mora vendar smatrati Janez Henrik Pestalozi. Le-ta je ustanovil že 1775. l. v Neuhofu zavod za revne otroke. Njegovo človekoljubno delovanje je rodilo dober sad, zakaj enaki zavodi so se začeli ustanovljati po vseh državah.

V Nemčiji je ustanovil prvi enak zavod sicer že Janez Falk, a pravo idejo za take azile je vender izprožil Salzmann v Schnepfenthalu 1801. l. v svojem spisu „Über einen Schatz, den die Deutschen noch heben können“, v katerem zahteva, da naj se revni, zapuščeni otroci sprejmejo v zavetišča na deželi, kjer naj se pečajo z vrtnarstvom, poljedelstvom, živinorejo in ročnimi deli, da se tako vzgojujejo k nravnosti, delavnosti in varčnosti.

(Dalje prih.)

*) Imamo jo že v slovenskem prevodu. Glej zadnji naš list! *Uredn.*

Sadjarstvo v ponavljavni šoli.

Spisal **Fr. Rojina.**

(Konec.)

Najlepše drevesce ne bo dobro raslo, ako je bilo slabo vsajeno, in gotovo se po vsi Kranjski nad polovico drevja slabo posadi. Letošnjo pomlad je sosed šole kupil nekaj drevesc ter jih posadil — pa kako?! Z motiko je izkopal prav plitvo jamico, ne dovolj veliko, da bi se skrile vanjo vse korenine. Opominjal sem ga, naj naredi večje jame, a ni maral, temveč z nogo potlačil korenine, ki so pri vseh straneh molile iz jamice, jih pokril z rušami ter dejal: „Bo že raslo, če bo hotelo“, pa nekaj jih ni hotelo, bolje rečeno, ni moglo, druga so ostala komaj živa in najboljša so naredila za mezinec dolge poganjke. Počasi si že opomorejo, a zakasnela so. Dečkom se torej priporoči, da naj se jame že jeseni izkopljejo 1 *m* široke in nad pol *m* globoke, da izmetana prst ne premrzne, in sedaj se jim natančno razloži sajenje. Vsako drevesce naj dobi močan kol, kateri so se že pozimi pripravili, da so suhi. Nauči jih tudi s slamo privezovati po načinu kot vežejo na Grmu. Priporoči jim slednjič, kako se drevje zavaruje pred zajci, pa kdor drevo toliko časa vzgojuje, da je za presaditev, ta ga bo tudi dobro vsadil in varoval. — Pozabiti se ne sme tudi na hostne divjake, saj je malokateri kmet, ki bi pečke sejal, temveč izkopavajo spomladi hostne divjake, jih posadé in prihodnjo pomlad cepijo. Taki divjaki nikakor niso slabi, ampak so dobri, da se posadé na take prostore, kjer je izmrlo v kaki vrsti drevo; ako pa hoče kdo kak večji prostor zasaditi, ta naj vseje pečke, da bo dobil sčasom enakomerna drevesca. Izkopani divjaki so navadno že precej debeli in take je najbolje cepiti za kožo. Pove in pokaže se tudi učencem, kako se po tem načinu cepi, kar bodo takoj umeli.

Ko je učitelj z vzgojevanjem hrušek in jabolk končal, preide k vzgojevanju drugega sadnega drevja, kar je